

Сулайманова Р.Т.

МАССАЛЫК МААЛЫМАТ КАРАЖАТТАРЫНЫН УЧУРДАГЫ ОКУУ-ТАРБИЯ ПРОЦЕССИНИН МААНИЛҮҮ ТАРМАГЫ БОЛГОН МЕДИАБИЛИМ БЕРҮҮДӨГҮ ОРДУ

Сулайманова Р.Т.

МЕСТО СРЕДСТВ МАССОВОЙ ИНФОРМАЦИИ В МЕДИАОБРАЗОВАНИИ, ОДНОЙ ИЗ ВАЖНЫХ ОТРАСЛЕЙ СОВРЕМЕННОГО УЧЕБНО – ВОСПИТАТЕЛЬНОГО ПРОЦЕССА

R.T. Sulaymanova

LOCATION OF THE MEDIA THE MEDIA EDUCATION, ONE OF THE MAJOR BRANCHES CONTEMPORARY EDUCATION - EDUCATIONAL PROCESS

УДК: 37.013.8

Макалада Кыргызстандын окуу-тарбия процессиндеги массалык-маалымат каражаттарынын учурдагы абалы жана ага карата ата-энелердин, мугалимдердин, окуучулардын мамилесинин өзгөрүшү тууралуу маалыматтар берилет.

Негизги сөздөр: окутуу, тарбиялоо, масс-медиа, ММКга болгон мамиле, медиабилим берүү.

В статье приведены данные текущего состояния системы СМИ в Кыргызстане и изменений в отношении к СМИ с точки зрения участников учебного процесса - родителей, преподавателей, учащихся.

Ключевые слова: обучение воспитание, инфо-медиа, подход к ММК, медиаобразование.

The article presents the data of the current state of the media system in Kyrgyzstan and the changes in relation to the media from the perspective of participants in the educational process - parents, teachers, students.

Key words: training education, info- media approach to cmi, media education

Азыркы коомдо жүрүп жаткан маалыматтык революциянын учурундагы баалуулук системасынын тездик менен алмашып турган этабында массалык маалымат каражаттарынын билим жана тарбия берүү процессиндеги социалдык маданий орду жеткиликтүү аңдап иликтене элек. Үй-бүлөдөгү жана мектептеги билим-тарбия берүүнү уюштуруудагы калыпка салынып калган стереотиптер, өсүп келе жаткан муундарды коомдун талабына ылайык кылып даярдоодогу ММКлардын ордун толук баалоого жана алардын мүмкүнчүлүктөрүн аныктоого шарт түзө албай жатат.

Бүгүнкү күндө билим берүү менен массалык маалымат каражаттарынын ортосундагы карым-катыш байланышты түзүү маселеси философтор, психологдор, педагогдор, журналисттер жана социологдор тарабынан жүргүзүлүп жаткан дисциплиналар аралык изилдөө объекти болуп саналат. Ошондой эле учурдагы ММКлардын курамындагы телерадиоканалдардын маалыматтык маданияты калыптандыруу процессине, окуучу жаштардын социалдашуусуна, азыркы коомдогу дайыма өзгөрмөлүү шарттарга жаш муундардын социалдык жактан ыңгайлашуусуна өбөлгө түзгөн билимдерди тандоосуна таасир этүү механизмдери ачыктала элек.

Аталган изилдөөнүн алкагында билим берүү процессинин катышуучуларынын (ата-энелер, мугалимдер, окуучулар) ММКга болгон мамилелеринин өзгөрүшү жана алардын окуу-тарбия процессиндеги ролуна берген баасын талдоо аракеттери жасалды.

Глоссарий:

Мектептен тышкары маалымат – окутуу процессине кирбеген бардык маалыматтын көлөмү

Массалык коммуникация каражаты – (МКК) – кеңири тароо каналынын принцибинде чоң аудиторияны камтыган (сөздүк, үндүк, көрүү) маалыматты жеткирүү каражаты

Массалык маалымат каражаты - мезгилдүү МКК. Кыргыз Республикасындагы ММКнын мыйзамдык белгилери: мезгилдүүлүк; жалпылык; мажбурлоочулук. ММК негизинен жаңылык таратуучу жана маалыматты талдоочу болуу менен бирге бирден бир рекламалык булак болуп саналат. Бүгүнкү күндө ММК эки тармакка бөлүп каралат: 1) басма сөз ММК - гезит жана журналдар, ошондой эле 2) электрондук ММК – Интернет ММК, радио жана телекөрсөтүү.

Интернет ММК – интернетти телекөрсөтүү, радио, прессанын ордун алмаштыруучу өзүнчө медиа-чөйрө катары кароого болот.

«**Параллелдик мектеп**» - жыйынтыгында бузулган дүйнө таанымдын калыптанышына дуушар кылган ММКнын окуучуларга тийгизген таасири.

Медиатекст – медиа тилинде баяндалып жана коммуникативдик каналдын өзгөчөлүктөрүн алып жүргөн тексттин бардык түрү.

Маалыматтык маданият - бул инсандын салттуу маданиятын жана анын баалуулуктарын жаңы маалыматтык чөйрөдө колдоно алуу билгичтиги.

Медиабилим берүү – 1. ММКнын балдарга жана өспүрүмдөргө таасир берүүсүн изилдөөчү жана окуучуларды ММК дүйнөсү менен жолугушууга даярдоонун теориялык суроолорун иштеп чыккан педагогика илиминин бир тармагы.

2. Балдарды жана өспүрүмдөрдү ММКны колдонууга жана ММКнын маданияттагы жана дүйнө таануудагы ордун түшүнүүгө даярдоодогу мугалим менен окуучулардын практикалык биргелешкен ишмердүүлүгү.

3. Мазмунунда ММК маалыматы менен эффективдүү иштөө билгичтигине ээ болууну камтыган билим берүүчү тармак [1, 23].

Каралып жаткан маселенин **актуалдуулугу** советтик мезгилде калыптанган ММКнын түрлөрүнүн өсүшү (массалык басма сөз, телекөрсөтүү, радио) жана жаңы (электрондук) массалык маалыматты жайылтуучу каражаттардын ортосундагы өз ара аракеттешүүсү менен шартталган.

Изилдөөнүн максаты Кыргызстандагы ММКнын учурдагы абалы жана ХХI кылымдын алгачкы этабындагы окуу процессинин катышуучулары болгон - ата-энелер, мугалимдер жана окуучулардын ага болгон мамилелеринин өзгөрүшүнө талдоо жүргүзүү эсептелет.

Изилдөөнүн милдеттерине ылайык окуу-тарбия процессинин катышуучуларынын ММКга болгон мамилесинин керектөөчү-мотивациялык жана баалуулук-нормативдик мүнөздөмөлөрү боюнча маалыматтар топтоштурулду жана азыркы окуу-тарбия процессинде массалык маалымат каражаттарын колдонууга карата чыккан маселелер аныкталды.

Изилдөөнүн инструментарийлери катары анкеттештирүү иши жасалып, аларга талдоо жүргүзүлдү.

Анкеталар Бишкек шаарынын жогорку окуу жайларынын окутуучуларына, студенттерине жана мектептеринин окуучуларына жана ата-энелерине таратылган. Анкеттештирүү ишинде 150 анкетадан 130уна жооп алынган. Алардын ичинде окутуучулар 20, педагогикалык окуу жайлардын студенттери 45, мектеп окуучулары 53 жана ата-энелер 12.

Теориялык негиздеме

Азыркы коомдо биз маалыматтык чөйрөнүн инсандын калыптануусуна тийгизген таасиринин барган сайын күч алып баратканын баамдап жатабыз. Мектептен тышкаркы алынган маалыматтын көлөмү ондогон эсеге көбөйүп бара жатат. «Параллелдик мектептин» эффекти өсүп, балдар турмуш жөнүндөгү билимди окуу китебинен эмес, массалык маалымат каражаттарынан алууда.

Мектептен тышкаркы маалымат деп биз окуу процессинде колдонулбаган бардык маалыматтын көлөмүн түшүнөбүз.

Мектептен тышкаркы маалыматтын негизги өзгөчөлүктөрү:

- маалымат булактарынын ар түрдүүлүгү;
- мектепте окулган предметтин мазмунуна формалдык же маанилик жактан, толук же айрым гана жерлеринде дал келүүчүлүк;
- окутуучулук концепциянын жоктугу.

Мектептен тышкаркы маалыматтын көптүгү турмуштан алыстатылган билим берүүгө, ар окуучунун абстракттуу билимди жана билгичтиктерди өз алдынча топтоосуна алып келет. Ал эми турмушта окуучунун практикалык тажрыйбасынын жардамы менен маалыматты мындайча топтоосу окуу процессине интеграцияланып жана алар анын инсандык маанилүү сапаттарды топтоосуна алып келүүсү зарыл. Азыркы массалык маалымат каражаттары мектептен тышкаркы маалыматтардын негизги

булагы болуп саналат. Дал мына ушул маселелер окуу-тарбия процессинин катышуучуларынын ММКны кабыл алуусунун реалдуу абалын аныктоо менен аны колдонуу аркылуу инсандын маалыматтык маданиятын калыптандыруунун эффективдүү ыкмаларын издеп табуунун маанилүүлүгүн аныктайт.

Инсандын маалыматтык маданиятын өстүрүү маселесин талдоодо биз адам тарабынан кабыл алынып жаткан билимдердин көлөмүнүн күндөн күнгө өсүп жатканын, анткени менен алардын күндөлүк турмуштун актуалдуу маселелерин чечүү үчүн колдонуу активдүүлүгүнүн барган сайын төмөндөп баратканынын ортосундагы карама-каршылыктардын күч алып жаткандыгын бөлүп карайбыз. Инсандын жаңы маалыматты алууга болгон кызыкчылыгы өзүн өзү өстүрүүгө болгон керектөөгө эмес, көбүнчө алардын ошол маалыматты билүүгө карата болгон жөң гана кызыгуусуна жараша аныкталат. Азыркы мезгилдеги инсандын маалыматтык маданиятын өнүктүрүүнүн негизги фактору болупадамга селдей агылып жаткан маалыматтык агымдан керектүүсүн тандап алуунун нормаларын жана эрежелерин өздөштүрүп алуу саналат.

Тажрыйбалык изилдөө

Анкеталык иликтөө ишин жүргүзүүдө окуу-тарбия процессинин катышуучулары болгон жогорку окуу жайларынын окутуучулары, студенттери жана мектеп мугалимдери, ата-энелер, окуучуларга карата төмөнкүдөй мазмундагы суроолор берилген:

1. Сиздердин үйүңүздөрдө кандай массалык коммуникация каражаттары (ММК) бар?

А) Интернет Б) Телевизор В) Телефон Г) Мобилдик телефон Д) Гезиттер Е) Журналдар Ж) Радио

2. Кайсы ММКнын түрүн Сиз өзүңүздө болушун каалайсыз?

А) Интернет Б) Телевизор В) Гезиттер Г) Ноутбук

3. ММК Сизге жардам берет, себеби алар:

А) Маалымат берет Б) Көндүмдөрдү жакшыртат В) Башка адистиктер боюнча билим деңгээлин жогорулатат Г) Билим алууга (окуу процессине) болгон мамилени жакшыртат Д) Коллективге болгон мамилени жакшыртууга оң таасирин тийгизет Е) Өзүңө болгон ишеништи арттырат Ж) Күндөлүк маселелерди чечүүгө көмөк көрсөтөт

4. Ар түрдүү ММКга карата болгон өз мамилеңизге баа бериңиз

А) Интернет Б) Массалык басма сөз В) Радио Г) Телекөрсөтүү

5. ММК Сиздин ишинизге жардам берет, себеби алар:

А) Жаңы билим берет Б) Жөндөмдүүлүктөрдү өстүрөт В) Сыймыктануу сезимин пайда кылат Г) Заманбап маалыматтык булак болуп саналат Д) Практикалык маселелерди чечүүгө жардам берет Е) Иштин жыйынтыктарын жакшыртат

6. Сиз ММКны колдонбойсуз. Себеби анын натыйжасында төмөнкүдөй терс таасирлер келип чыгат:

А) Сизге керектүү деген маалыматты ала албайсыз Б) Ишке жардамы тийбейт В) Андан эргүү ала албайсыз Г) Жеке жашоонузга тескери таасир этет Д) Коллективдеги мамилени начарлатат Е) бош убактыңдын баарын алат

7. ММКны колдонууда төмөнкүдөй көйгөйлөр келип чыгат:

А) Тарбиялык Б) Маданияттык В) Психологиялык Г) Кесиптик Д) Социалдык Е) Экономикалык

8. ММКны колдонуу төмөнкүдөй маселелерди чечүүгө жардам берет:

А) Тарбиялык Б) Маданияттык В) Психологиялык Г) Кесиптик Д) Социалдык Е) Экономикалык

9. ММКнын окуу-тарбия процессинин жыйынтыктарына тийгизген таасирин баалаңыз?

А) Интернет Б) Массалык басма сөз (газета, журнал) В) Радио Г) Телекөрсөтүү

10. Сиздин сүйүктүү телеканалдарыңыз:

А) КТРКБ) ЭлТР В) 5 канал Г) НТС Д) Пирамида Е) НБТ Ж) ВВС З) МузТВ

11. Сиз өзүңүздүн сүйүктүү каналыңыздагы кайсы программаларды жакшы көрөсүз?

А) Илимий Б) Коомдук В) Саясий Г) Кесипке багыттаган Д) Кызыктыруучу Е) Диний Ж) Экономикалык

12. Сиз ММКга ишенесизби?

А) Ооба Б) Анча эмес В) Жок

Анкеттештирүүнү жүргүзүүдө педагогдор менен ата-энелерден түзүлгөн чоңдордун аудиториясы жана студенттер менен мектеп окуучуларынан турган окуучулардын аудиториясынын жооптору салыштырылып каралды. Анын жыйынтыктары төмөнкүлөрдү берди. Кыргызстанда телекөрсөтүү менен Интернет «параллелдик мектеп» деп аталган түшүнүктө ачык лидерлик кылат. «Маалымат» түшүнүгүн окуучулардын көпчүлүк бөлүгү «телекөрсөтүү, радио, газета» деп түшүнүшөт. Ал эми басымдуу окуучулар окуу предметтерин маалымат булагы катары эсептешпейт.

Чоңдордун жоопторунда ар бир үйдө телевизор 100%, интернет 77% бар экендиги айтылса, ал эми окуучулардын жоопторунун 90%ында аларда интернет бар экенин көрсөтүп, 14% окуучуларга телефон массалык коммуникация каналына барабар экендигин билдирет. Мобилдик телефон бүгүнкү күндө окуучу үчүн экзаменде, олимпиадада, сабак учурунда спутниктин милдетин аткарып жаткандыгы бул өтө коркунучтуу тенденциянын башталышы көрүнүп тургандыгынан кабар берет.

Гезиттерди бүгүнкү күндө чоңдордун 33%ы, журналдарды 42%ы окуй тургандыгы билинди. Ошондой эле мугалимдер алардагы маалыматтарды көбүнчө тарбиялык иштерди өткөрүү үчүн пайдалана тургандыгы белгилүү болду. Массалык басма сөздү көбүнчө ата-энелер жана мугалимдер кызыктуу деп эсептешет. Андыктан анын аудиториянын кызыкчылыгын ойгото турган көп мүмкүнчүлүктөрүнүн бар экендигин ачып чыгуу керектиги талап кылынат. Ал эми алардагы сенсация жаратуу принциби азыр мурдагыдай актуалдуу болбой калгандыгын жана бул маселени кайрадан карап чыгуу керектиги

белгиленет. Буларга караганда радио көбүрөөк колдонула тургандыгы (чоңдордун арасында - 62%, өспүрүмдөр арасында - 44%) жана көбүнчө ага болгон кызыгуу жаңылыктарды жана музыка угууга байланыштуу экендиги аныкталды. Окуучулардын пикири боюнча радио бүгүнкү жаштардын талабына төп келбегендиги көрсөтүлдү. Ошондой эле радиоматериалдар окуу-тарбия процессинде көп колдонулбай тургандыгы белгиленди.

Изилдөөлөрдүн жыйынтыгы ММК чоңдор үчүн да, жаштар үчүн да негизинен жаңы маалыматтардын булагы жана практикалык маселелерди чечүүдөгү көмөктөш болуу менен жөндөмдүүлүктөрдү өстүрүүгө шарт түзөрүн көрсөтөт.

Ал эми ММКнын зыяндуулугу тууралуу сөз кылганда, чоңдор тарабынан берилген жооптордо ал адамдын бош убактысын ыксыз аларын, жумушка зыяны тиерин, керексиз маалыматтар көп экендигин жана жеке турмушка терс таасирин тийгизери көрсөтүлсө, окуучулар арасында жеке турмушка терс таасирин тийгизе тургандыгына каршы пикирлер көп айтылган.

ММКны колдонууда негизинен маданияттык жана психологиялык, тарбиялык, социалдык проблемалар үстөмдүк кылса, ал эми жаштар арасында алардын ичинен эң басымдуусу психологиялык проблемалар экендигин белгилөөгө болот.

Тажрыйбалык изилдөөлөр окуу-тарбия процессинин жыйынтыктарына ММКнын таасирин ажыратып билүү ар кыл натыйжаларды берери анык болду. Иликтөөнүн жыйынтыгы менен ММКлардын таасир этүү рейтингинде биринчи орунду телекөрсөтүү ээлесе, ал эми Интернет дагы андан анчалык кем калышпагандыгы аныкталып, мындан кийинки орунда массалык басма сөз жана радио турары белгилүү болду. Интернетти колдонуунун балдарга зыяндуулугу жана пайдалуулугу бирдей өлчөмдө экендиги чоңдор тарабынан көрсөтүлсө, ал эми жаштардын 6%ы гана анын терс таасири тууралуу белгилешет.

Телекөрсөтүү бүгүнкү күндө көрүүчүлөр тарабынан чоң популярдуулук менен колдонулат. Дал ушул телеберүүлөр гана коомдук пикирди, дүйнө таанымды калыптандыруунун негизи болуп саналат. Бул ой телеканалдар тууралуу жүргүзүлгөн сурамжылоолордон дагы байкалат. Телеканалдардагы эң көп көрүүгө ээ болгон берүүлөр бул телесериалдар, оюн-зоок, таанып-билүү программалары, ток-шоу, жаңылыктар. Эң аз көрүүгө ээ болгон бул ВВС берүүлөрү экендиги аныкталды. Анкеталык маалыматтардан көрүүчүлөрдүн коомдук жана саясий активдүүлүгү да жогору экендиги байкалат. Ошондой эле илимий жана диний темалардын дагы көрүүчүлөрү бар экендиги аныкталды. Телеканалдардын түзүмүндө оюн-зоок берүүлөрүнүн көбүрөөк орун алышы журналисттер жана медиа кызматкерлери тарабынан сунушталган кызыктуу темалардын аздыгын жана алардын деңгээлинин жогору эместигин билдирет. Бул калктын реалдуу талаптарын канааттандырган берүүлөрдүн уюштурулушун талап кылат.

ММКга карата болгон ишеним мамилесин билүүдөгү анкеталык суроого болгону 6%ы гана толук ишенбөөчүлүктү көргөзөрү белгиленсе, ал эми 63%ы толук бойдон ишенерин белгилешкен. Демек мындан бүгүн окуу-тарбия процессинде ММКнын билим жана тарбия берүүчүлүк аспектилерине көңүл буруу жана аны максималдуу пайдалануу керектигин келип чыгат.

Практикалык изилдөөлөр

Акыркы жылдарда ММК маалыматтарын кабыл алуу [2] жана алар аркылуу баалуулук багыттарды калыптандыруу [3; 4] боюнча бир катар изилдөөлөр жүргүзүлүп келет. Алсак, А.В.Морозов, Л.Е.Радченколор «маалыматтык мейкиндиктин жана техникалык өнүгүүнүн ааламдашуу процессинде ММКнын кубаттуу факторго айлангандыгын белгилешет. Бул кайрадан эле биздин азыркы окуу-тарбия процессиндеги медиабилим берүүнүн маанилүү элемент экендигин белгилеген оюбузду бекемдейт. Медиабилим берүүнүн мазмуну ой келди башкарууга жол бербеген, басма сөзгө жана аудиовизалдык образга караманча сокур ишенүүчүлүк менен мамиле кылбаган, маалыматты кабыл алуу, аны издөө жана текшерүүдө өз алдынча жыйынтык чыгара билген инсанды жана индивидуалдуулукту калыптандыруу. [4; 5]

И.Федосованын пикири боюнча «Бүгүнкү күндөгү мектеп окуучусуна үйүлгөн ММКнын көлөмү көптөгөн психологиялык-педагогикалык көйгөйлөрдү жаратты. Балдардын ММКны колдонууну жеткилең түшүнбөгөндүгүнөн улам пикир алышуудагы кыйынчылыктарга, агрессияга, кооптонууга, ж.б. психологиялык көйгөйлөргө, анын ичинде мобилдик телефон аркылуу тынбай сүйлөшүүгө, СМС жазышууларга, кумар оюндарына берилүүгө алып келүүдө» [6, 358]

Е.В.Ушанованын пикиринде [5, 108] «ММКнын маданий компетенттүүлүктү өздөштүрүүдө, тигил же бул окуя тууралуу маалыматтуулукка ээ болууда, аларга адептик баа берүүдө башкы орундарда турарын» белгилөө менен азыркы адамдын психикалык жана физикалык саламаттыгы инсандын медиа маалыматка карата болгон мамилесине түздөн түз көз каранды деген жыйынтыкка алып келет. Бул сыяктуу изилдөөлөр учурда педагогикалык илимдин актуалдуу маселесине айланды. Алардын катарында

изилдөөчүлөр Л.С.Зазнобина, А.Р.Кантор, Я.Н.Засурский, И.В.Жилавская, Д.В.Кортиева, А.В.Васильков ж.б. көптөгөн изилдөөлөр медиабилим берүүнүн зарылдыгын аныктайт.

Сунуштар

1. Азыркы окуу-тарбия процессине ММКнын тийгизген таасирин эсепке алуу менен гана чектелбестен, «параллелдик мектептин» таасири менен күрөшүүнүн жаңы ыкмаларын издөө зарыл. Андыктан дайыма ММК системасынын өзгөрүү процессин жана анын кеңири аудиторияга тийгизген таасирин дайыма иликтөөгө алуу;

2. азыркы окуу-тарбия процессине медиабилим берүүнүн ар кыл формаларын активдүү киргизүү;

3. билим берүүнүн маалыматтык маданиятты калыптандыруудагы ролун мындан ары жогорулатуу үчүн мектептин, үй-бүлөнүн, масс-медиянын жана кеңири коомчулуктун аракетин бириктирүү зарыл.

Пайдаланылган адабияттар:

1. Жури А.А. Интегрированное медиаобразование в средней школе (предметы естественнонаучного цикла): монография. – УРАО ИСМО, 2009.
2. Морозов А.В., Радченко Л.Е. Влияние средств массовой информации на духовно-нравственное становление человека в современном российском обществе / Психология человека в современном мире. Т.6. – М.: Издательство «Институт психологии РАН», 2009.
3. Кортиева Д.В. Формирование ценностных ориентаций подростков в процессе медиаобразования. Автореф. дисс... к. пед.н. Пятигорск, 2009.
4. Собкин В.С., Писарский П.С. Жизненные ценности и отношение к образованию: кросскультурный анализ: По матер.соцопроса учителей, учащихся и родителей. – М.: ЦСО РАО, 1994.
5. Ушанова Е.В. СМИ как объект изучения. Теория и практика формирования культуры детей и подростков: Вестник Института культуры детства. Выпуск 10. Челябин. гос. акад. Культуры и искусства. – Челябинск, 2009.
6. Федосова И.В. Современные СМИ и психологическое здоровье детей / Психическое и физическое здоровье человека: медико-социально-психологические и психолого-педагогические аспекты: материалы регион. научно-практ. конф. – Иркутск: Изд-во Иркут.гос. ун-та, 2009.

Рецензент: д.филол.н., профессор Байгазиев С.О.